

OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSSTYRELSEN

Katsomusaineiden opetusjärjestelyjä, oppilaitosten yhteisiä juhlia ja uskonnollisia tilaisuuksia koskevat Opetushallituksen uudistetut ohjeet

Jarkko Niiranen, johtaja
Satu Honkala, opetusneuvos
Outi Raunio-Hannula, opetusneuvos

Lähtökohtia

- **Ohjeissa käsitellään niiden aihepiirejä uskonnonvapauden näkökulmasta.**
- **Ohjeiden aihepiiriä koskeviin säädöksiin ei ole tullut muutoksia**, mutta uudistuksia ja täydennyksiä on tehty muun muassa eduskunnan perustuslakivaliokunnan mietintöjen ja ylimpien laillisuusvalvojen uusimpien ratkaisujen pohjalta.
- **Koulutuksen järjestäjän tiedotusvastuu** painottuu edellisiä ohjeita enemmän:
 - Katsomusaineiden opetus, esiopetuksen katsomuskasvatus, uskonnolliset tilaisuudet ja yhteiset juhlalliset tulee suunnitella siten, että toiminnan luonne on selvää oppilaille, opiskelijoille huoltajille henkilökunnalle ja mahdollisille yhteistyökumppaneille. Tilaisuuksista ja tapahtumista tiedotettaessa tulee kiinnittää huomiota siihen, että oppilaat, opiskelijat ja huoltajat voivat ymmärtää, onko kyse katsomusaineiden opetuksesta, uskonnollisesta tilaisuudesta vai muusta tilaisuudesta (ks. EOAK/3017/2019).
 - Koulutuksen järjestäjän tulee huolehtia siitä, että perusopetuksessa oppilaan huoltajalla ja lukiokoulutuksessa opiskelijalla itsellään on tieto siitä, milloin oppilaalla tai opiskelijalla on oikeus elämäkatsomustiedon tai oman uskontokunnan mukaiseen opetukseen.

Katsomuskasvatus esiopetuksessa

- Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (2014) mukaan esiopetus on eheytettyä opetusta, jonka lähtökohtana ovat lasten kiinnostuksen kohteet sekä opetukselle asetetut yhteiset tavoitteet. Esiopetukseen kuuluu lapsiryhmän yhteistä katsomuskasvatusta.
- Perusteiden mukaan esiopetuksen katsomuskasvatuksessa tutustumisen kohteena ovat lapsiryhmässä läsnä olevat uskonnot ja katsomukset. Tällä tarkoitetaan laajasti lasten elinpiirissä läsnä olevia ja lapsia koskettavia uskontoja ja katsomuksia. Uskonottomuutta tarkastellaan esiopetuksessa muiden katsomusten rinnalla.
- Kasvatus liitetään arjen asioihin, juhliin ja ajankohtaisiin tapahtumiin, joilla on uskonnollista tai katsomuksellista merkitystä. Tavoitteena on muun muassa auttaa lapsia ymmärtämään erilaisia perinteitä, tapoja ja käsityksiä.

Uskonnon ja elämänkatsomustiedon opetus perusopetuksessa ja lukiossa (1)

- Perusopetuslaissa tai lukiolaissa ei muutoksia
 - Katsomusaineiden opetuksen järjestäminen: oppilaan ja opiskelijan kannalta vaihtoehdot riippuvat siitä, kuuluuko hän 1) evankelisluterilaiseen kirkkoon, 2) Suomen ortodoksiseen kirkkoon, 3) johonkin muuhun Suomessa rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan tai 4) ei mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan (ks. OPH:n tukimateriaali)
 - Kaikki oppilaat ja opiskelijat voivat osallistua enemmistön uskonnon opetukseen
 - Muuhun kuin evankelisluterilaiseen kirkkoon tai Suomen ortodoksiseen kirkkoon kuuluvalla oppilaalla tai opiskelijalla järjestetään oman uskonnon opetusta *vain*, jos oppilaan huoltaja tai opiskelija sitä pyytää.
 - Aikuisten perusopetuksessa oppilaalle, joka on täyttänyt 18 vuotta ja aikuisten lukiokoulutuksessa opiskelijalle, joka aloittaa lukio-opinnot 18 vuotta täytettyään, opetetaan hänen valintansa mukaisesti joko uskontoa tai elämänkatsomustietoa.

Uskonnon ja elämänkatsomustiedon opetus perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa (2)

- Katsomusaineiden opetuksen järjestämisvelvoite:
 - Enemmistön uskonnon opetusta järjestetään aina
 - Ortodoksisen uskonnon opetusta (mikäli ei ole enemmistön uskonnon opetusta) tulee järjestää, jos saman koulutuksen järjestän kouluissa tai lukioissa (erikseen perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa) on yhteensä vähintään kolme Suomen ortodoksiseen kirkkoon kuuluvaa oppilasta/opiskelijaa, jotka eivät osallistu enemmistön uskonnon opetukseen.
 - Muuhun Suomessa rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan kuin evankelisluterilaiseen kirkkoon tai ortodoksiseen kirkkokuntaan kuuluville oppilaille/opiskelijoille, jotka eivät osallistu enemmistön uskonnon opetukseen, järjestetään heidän oman uskontonsa opetusta, jos heidän huoltajansa sitä pyytävät (perusopetus) tai opiskelija itse pyytää (lukiokoulutus) ja em. kolmen oppilaan vähimmäismäärä täyttyy (erikseen perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa). Järjestämisvelvoitteen näkökulmasta ratkaisevaa on jäsenyys.

Uskonnon ja elämänkatsomustiedon opetus perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa (3)

- Katsomusaineiden opetuksen järjestämisvelvoite (jatkuu)
 - Elämänkatsomustiedon opetusta tulee järjestää, mikäli saman koulutuksen järjestäjän kouluissa tai lukioissa (erikseen perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa) on vähintään kolme uskontokuntiin kuulumatonta oppilasta/opiskelijaa, jotka eivät osallistu enemmistön uskonnon opetukseen. Vähimmäismäärään lasketaan myös ne uskontokuntiin kuuluvat oppilaat/opiskelijat, joille ei järjestetä oman uskonnon opetusta ja jotka hakeutuvat elämänkatsomustiedon opetukseen.
 - Järjestäjäkohtaista oppilaiden/opiskelijoiden lukumäärää tarkastellaan erikseen suomenkielisessä ja ruotsinkielisessä koulutuksessa.

Uskonnon ja elämänkatsomustiedon opetus perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa (4)

- Jos oppilas/opiskelija ei osallistu enemmistön uskonnon eikä mahdolliseen elämänkatsomustiedon opetukseen ja jos oppilaalle/opiskelijalle ei järjestetä hänen oman uskontonsa opetusta
 - Perusopetuksessa hänelle järjestetään muuta opetusta tai ohjattua toimintaa
 - Lukiokoulutuksessa opiskelija opiskelee katsomusaineiden sijaan muita opintoja (jotta tutkintoon vaadittava vähimmäisopintopistemäärä 150 op täyttyy)
 - Muun opetuksen, ohjatun toiminnan tai muiden opintojen sijaan oppilas/opiskelija voi osallistua oman uskonnollisen yhdyskuntansa opetukseen

Arvioinnin kirjaamisessa huomioitavaa

- Uskonnon ja elämäkatsomustiedon arvosana merkitään todistuksissa merkinnällä ”uskonto/elämäkatsomustieto” erittelemättä, mihin opetukseen oppilas tai opiskelija on osallistunut. Myöskään uskonnon oppimäärää ei merkitä todistuksiin.
- Uskonnollisen yhdyskunnan antamasta opetuksesta ei anneta/merkitä arvosanaa (lukio-opinnoissa opinnot kirjataan suoritusmerkinnällä paikallisiin valinnaisiin opintoihin, jotta ne kartuttavat kurssikertymää)

Opettajan kelpoisuudet uskonnossa, perusopetus ja lukiokoulutus (1)

- Jokaiseen uskonnon oppimäärään oma kelpoisuus
 - Perusopetus
 - Luokanopetuksena annettava evankelisluterilaisen tai ortodoksisen uskonnon opetus: luokanopettajalta yleisesti vaadittavan kelpoisuuden lisäksi peruskoulussa opettavien aineiden ja aihekokonaisuuksien monialaisiin opintoihin tai niitä vastaaviin aikaisempiin opintoihin tulee kuulua asianomaisen uskonnon opinnot tai asianomaisessa uskonnossa suoritettut muut yliopiston tutkintovaatimusten mukaiset, vähintään vastaavan laajuiset opinnot.
 - Evankelisluterilaisen tai ortodoksisen uskonnon aineenopetus: aineenopettajalta yleisesti vaadittavan kelpoisuuden lisäksi aineenhallintaan vaadittavat asianomaisen uskonnon opinnot niitä koskevien vaatimusten mukaisesti.
 - Muiden kuin evankelisluterilaisen tai ortodoksisen uskonnon opetus: perusopetuksen opettajalta vaadittavan kelpoisuuden lisäksi asianomaisessa uskonnossa suoritettut korkeakouluopinnot tai muulla tavalla hankitut riittävät tiedot ja asianomaisen uskonnon tuntemus

Opettajan kelpoisuudet uskonnossa, perusopetus ja lukiokoulutus (2)

- Lukiokoulutus:
 - Evankelisluterilaisen ja ortodoksisen uskonnon opetus: aineenopettajalta vaadittavan kelpoisuuden lisäksi aineenhallintaan vaadittavat asianomaisen uskonnon opinnot niitä koskevien vaatimusten mukaisesti
 - Muiden uskontojen opetus: aineenopettajalta vaadittavan kelpoisuuden lisäksi asianomaisessa uskonnossa suoritettut korkeakouluopinnot tai muulla tavalla hankitut riittävät tiedot ja asianomaisen uskonnon tuntemus
- Uskonnon opettajalta ei edellytetä uskonnollisen yhdiskunnan jäsenyyttä, eikä jäsenyys toisessa uskonnollisessa yhdiskunnassa estä tehtävän hoitamista.
- Lähtökohtana tulee aina olla muodollisesti kelpoisten opettajien nimittäminen.

Kelpoisuus ET

- ET:ssä ei erillistä kelpoisuutta
- Luokanopetus: kelpoisuusasetuksen 4 §:ssä säädetty luokanopettajan kelpoisuus. Opetussuunnitelman toteutumisen kannalta on perusteltua, että elämäkatsomustietoa opettaa ensisijaisesti luokanopettaja, jolla on perusopetuksessa opetettavien aineiden ja aihekokonaisuuksien monialaisissa opinnoissa suoritettut elämäkatsomustiedon opinnot.
- Aineenopetus: kelpoisuusasetuksen 5 §:ssä säädetty aineenopettajan kelpoisuus.
- Lähtökohtana tulee aina olla muodollisesti kelpoisten opettajien nimittäminen.
- Jäsenyys uskonnollisessa yhdyskunnassa ei estä tehtävän hoitamista.

Muiden kuin enemmistön uskonnon opetuksen ryhmien erityisjärjestelyt

- Opetusryhmien pienuuden vuoksi opetus voidaan käytännössä joutua järjestämään muualla kuin oppilaan omassa koulussa/opiskelijan omassa lukiossa.
- Opetus voidaan järjestää yhteistyössä toisen koulutuksen järjestäjän kanssa tai hankkia toiselta koulutuksen järjestäjältä.
- Etäyhteyksiä hyödyntävässä opetuksessa oppilaiden turvallisuudesta, valvonnasta ja ohjauksesta huolehditaan samojen periaatteiden mukaisesti kuin muissakin opetustilanteissa.
- Opetus tulee suunnitella ja järjestää siten, että opiskelijan oikeus opetussuunnitelman mukaiseen opetukseen toteutuu ja opetusjärjestelyt ovat mahdollisimman yhdenvertaisia opiskelijoiden enemmistön uskonnon opetuksen kanssa.

Eri katsomusaineiden opetus samassa ryhmässä

- Säädökset eivät kiellä opettamasta eri oppiaineita tai saman oppiaineen eri oppimääriä samalla oppitunnilla, mutta oppilas/opiskelija ei voi opiskella kuin yhtä katsomusaineen oppimäärää.
- Opetus tulee antaa opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti laaditun opetussuunnitelman mukaan kunkin oppimäärän mukaan opiskelevalle oppilaalle/opiskelijalle.
- Oppilaan/opiskelijan oikeuksien ja opetussuunnitelmien toteutumisen varmistamiseksi laillisuusvalvojen ratkaisujen sisältämät kannanotot merkitsevät käytännössä sitä, että uskonnon eri oppimäärien ja elämäkatsomustiedon opetus voidaan järjestää samassa opetusryhmässä vain rajatuilta osin.
- Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisun perusteella opettajalla tulee lisäksi olla jäljempänä todettu kelpoisuus antaa opetusta kunkin samassa ryhmässä opetettavan uskonnon oppimäärän ja elämäkatsomustiedon osalta. Kelpoisuusvaatimus koskee siis opetusta yhtä lailla erikseen kuin yhteisesti järjestettynä (ks. EOAK/3469/2016).

Oppiainerajat ylittävät opintojaksot lukiokoulutuksessa

- Lähtökohtaisesti opintojaksoja voidaan muodostaa minkä tahansa oppiaineiden tai oppimäärien moduuleista.
- Opintojaksoja muodostettaessa on kuitenkin huolehdittava siitä, ettei opintojaksojen tarjonta rajaa opiskelijan valintoja uskonnonvapauden näkökulmasta syrjivällä tavalla: opiskelijalla tulee olla mahdollisuus suorittaa eri aineiden opintoja riippumatta siitä, opiskeleeko hän pakollisena oppiaineena uskontoa vai elämäkatsomustietoa.
- Uskonnon eri oppimääriä ja elämäkatsomustietoa voidaan myös opettaa samassa usean oppiaineen yhteisessä opintojaksossa. Opiskelijat voivat opiskella pakollisena kuitenkin vain yhtä katsomusainetta tai sen oppimäärää, ja opetus suunnitellaan ja toteutetaan tämän mukaisesti.
 - Opintojakso voidaan toteuttaa esimerkiksi siten, että opintojakson sisällä opetusta eriytetään uskonnon eri oppimäärien ja elämäkatsomustiedon osalta.
- Opetus tulee antaa opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti laaditun opetussuunnitelman mukaan uskonnon eri oppimäärien ja elämäkatsomustiedon opiskelijoille.

Yhteiset juhlat

- Perusopetusasetuksen (852/1998) 3 §:n 5 momentin mukaisia lukuvuoden päättäjäisiä ja muita yhteisiä tapahtumia, jotka ovat kaikille oppilaille tarkoitettuja. Nämä juhlat eivät voi olla uskonnollisia tilaisuuksia, eikä niille järjestetä vaihtoehtoisia tilaisuuksia.
- Perustuslakivaliokunnan mukaan koulun perinteisiin juhliin voi sisältyä uskonnollista alkuperää olevia traditioita, esim. virsi. Harkinnassa tulee kiinnittää huomiota juhlasta muodostuvaan kokonaisuuteen ja uskonnollisten elementtien osuuteen siinä.
- Yksittäisestä elementistä vapautetaan tarvittaessa hienotunteisesti, ei järjestetä vaihtoehtoa
- Yhteistyö kotien kanssa, tiedotus

Uskonnollisen tilan käyttö

- Opetushallitus korostaa huolellisen harkinnan tärkeyttä, jos juhlia suunnitellaan järjestettäväksi uskonnollisissa tiloissa.
- Koulun yhteiset juhlat ovat tarkoitettut kaikille koulun oppilaille ja heidän huoltajilleen ja näin juhlien järjestelyissä, kuten juhlapaikan valinnassa, tulee pyrkiä siihen, etteivät järjestelyt rajaa ketään jäämään pois juhlasta vakaumukseen liittyvien syiden vuoksi.
- Uskonnollisia tiloja voidaan käyttää oppimisympäristöinä myös muussa yhteydessä kuin osana katsomusopetusta, esimerkiksi kulttuuriperinnön, taiteen, arkkitehtuurin ja historian näkökulmista.

Uskonnolliset tilaisuudet esi- ja perusopetuksessa sekä lukio- ja ammatillisessa koulutuksessa (1)

- Koulutuksen järjestäjät voivat päättää, järjestetäänkö esi- ja perusopetuksen tai lukiokoulutuksen yhteydessä uskonnollisia tilaisuuksia ja toimituksia.
- Ovat uskonnon harjoittamista ja järjestetään erillään muusta toiminnasta.
- Ovat kaikille oppilaille ja opiskelijoille vapaaehtoisia; tilaisuuksiin osallistuminen ei ole sidoksissa siihen, kuuluuko oppilas/opiskelija johonkin uskonnolliseen yhdyskuntaan.
- Opettajan virkavelvollisuuteen kuuluu valvoa oppilaita/opiskelijoita myös uskonnollisissa tilaisuuksissa. Suositeltavaa kuitenkin on, ettei valvontatehtävään määrätä opettajaa vastoin tämän tahtoa.
- Tilaisuuksista ja niiden sisällöstä tulee tiedottaa ajoissa (myös tilaisuuden nimeäminen siten, että muodostuu käsitys sen uskonnollisesta luonteesta).

Uskonnolliset tilaisuudet esi- ja perusopetuksessa sekä lukio- ja ammatillisessa koulutuksessa (2)

- Perusopetuksessa oppilaan huoltaja ja lukiokoulutuksessa opiskelija ilmoittaa, osallistuuko oppilas/opiskelija uskonnolliseen tilaisuuteen.
 - Ilmoituksen muodon päättää opetuksen järjestäjä.
 - Jos ilmoitus annetaan toistaiseksi, oppilaan huoltaja tai opiskelija voi aina muuttaa tilaisuuskohtaisesti ilmoitustaan.
- Uskonnollisille tilaisuuksille tulee järjestää vaihtoehtoista toimintaa.
 - Vaihtoehtoisen toiminnan tulee olla, uskonnollista sisältöä lukuun ottamatta, luonteeltaan ja tavoitteiltaan mahdollisimman samankaltaista kuin siinä tilaisuudessa, jonka tilalla muuta toimintaa järjestetään. Vaihtoehtoista tilaisuutta ei ole välttämätöntä järjestää samanaikaisesti uskonnollisen tilaisuuden kanssa, mutta järjestelyjen tulee olla oppilaiden/opiskelijoiden kannalta tasapuolisia.

Uskonnolliset tilaisuudet esi- ja perusopetuksessa sekä lukio- ja ammatillisessa koulutuksessa (3)

- Erityisesti koulun/oppilaitoksen työpäivään sijoituvia uskonnollisia tilaisuuksia ja toimituksia sekä niille vaihtoehtoista toimintaa harkittaessa tulee varmistua siitä, että niihin liittyvät käytännön järjestelyt voidaan toteuttaa siten, ettei oppilaiden/opiskelijoiden yhdenvertainen kohtelu vaarannu ja ettei leimautumista aiheudu.
- Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on ratkaisussaan v. 2019 (EOAK/1417/2019) todennut, että se, että aamunavauksen pitäjänä toimii seurakunta ei väistämättä johda siihen, että tilaisuudessa olisi kyse uskonnon harjoittamisesta.
 - Jos seurakunnan edustajan kanssa on sovittu, että aamunavaus on sisällöltään yleishumanistinen (ja tarkoitettu kaikille), se ei voi pitää sisällään uskonnon harjoittamista.
- Koulu/oppilaitos voi sopia, että oppilaille ja näiden huoltajille/opiskelijoille tiedotetaan mahdollisuudesta osallistua vapaa-aikana uskonnollisten yhdyskuntien järjestämiin tilaisuuksiin.

Huoltajayhteistyö

- Opetuksen järjestäjän tulee suunnitella katsomusaineiden opetus ja muu katsomukseen liittyvä toiminta ja uskonnolliset tilaisuudet siten, että toiminnan luonne on selvä oppilaille, heidän huoltajilleen, henkilökunnalle ja mahdollisille yhteistyökumppaneille.
- Tilaisuuksista ja tapahtumista tiedotettaessa tulee kiinnittää huomiota siihen, että oppilaat ja huoltajat voivat ymmärtää, onko kyse esiopetuksen katsomuskasvatuksesta / perusopetuksen katsomusaineiden opetuksesta, uskonnollisesta tilaisuudesta vai muusta tilaisuudesta
- Uskonnollisten ja niille vaihtoehtoisten tilaisuuksien sisällöstä tulee antaa tietoa riittävällä tarkkuudella niin, että oppilaan huoltajalla on tosiasiallinen mahdollisuus ilmoittaa oppilaan osallistumisesta tapauskohtaisesti.

Lapsen uskonnonvapaus

- Lapsen uskonnonvapaus tulee huomioida iän ja kehitystason mukaisesti.
- Jos huoltaja ei tee ilmoitusta, koulun tulee kuulla oppilaan mielipidettä ja toimia sen mukaisesti.
- Viisitoista vuotta täyttäneellä alaikäisellä oppilaalla ja hänen huoltajallaan tai muulla laillisella edustajallaan on kummallakin oikeus erikseen käyttää puhevaltaa.
- Jos oppilaan ja hänen huoltajansa näkemykset uskonnolliseen tilaisuuteen tai sille vaihtoehtoiseen ohjelmaan osallistumisesta poikkeavat toisistaan, koulu päättää oppilaan etu huomioon ottaen, kumman näkemyksen mukaan toimitaan.

Huoltajan ilmoitus

- Yleensä katsoa riittävää, että toinen huoltajista on allekirjoittanut koululle osoitetut hakemukset ja lomakkeet.
- Jos koululle on nimenomaisesti ilmoitettu tai koululla on muutoin tieto siitä, että molemmat huoltajat haluavat tulla kuulluiksi, toimitaan tämän mukaisesti.
- Jos huoltajien näkemykset poikkeavat toisistaan, koulun tulisi tällöin ensisijaisesti ohjata huoltajat sopimaan asiasta keskenään. Jos sopimusta ei saada aikaan, olemassa olevan tilanteen säilyttämistä ja oppilaan edun turvaamista voidaan pitää lähtökohtana koulun päätöksenteossa.

Opetuksen järjestäjän vastuu

- Opetuksen järjestäjä vastaa, että opetus sekä koulun yhteiset juhlat ja uskonnolliset tilaisuudet ja toimitukset suunnitellaan ja järjestetään lainsäädännön mukaisesti.
- Opetuksen järjestäjä voi päättää yhteisiä juhlia sekä uskonnollisia tilaisuuksia ja toimituksia koskevista linjauksista, joita sen kouluissa tulee noudattaa.
- Opetuksen järjestäjän tulee valvoa, että koulut noudattavat lainsäädäntöä ja järjestäjäkohtaisia linjauksia.

Vastuu oppilaitoksessa

- Koulussa rehtori on kokonaisvastuussa koulun toiminnasta.
- Rehtorin tulee perehdyttää koulunsa opettajat näihin ohjeisiin ja valvoa, että opettajat toimivat säännösten, määräysten ja paikallisten päätösten mukaisesti.
- Rehtorit, opettajat ja muut julkista valtaa käyttävät työntekijät toimivat virkavastuulla, mikä merkitsee korostettua velvollisuutta lainsäädännön ja opetussuunnitelman noudattamiseen.

Lopuksi

- Koulun toiminnasta voi olla uskontoon viittaavia elementtejä.
- On tärkeää ottaa huomioon keskeiset Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännöstä ilmenevät periaatteet, kuten indoktrinaation kieltä, julkisen vallan neutraalisuuden vaatimus sekä uskonnollinen suvaitsevaisuus ja moniarvoisuus.
- Opetuksen arvoperustaan kuuluu kulttuurisen moninaisuuden näkeminen rikkautena.
- Koulun toiminta, kuten oppitunnit, juhlat, leikit, pelit, ruokailuhetket sekä yhteistyö koulussa ja koulun ulkopuolella tarjoavat tilaisuuksia harjoitella toimimista monenlaisten ihmisten kanssa.
- Opetussuunnitelman perusteiden lähtökohtana on se, että oppilaita osallistetaan ensimmäisestä luokasta lähtien pohtimaan ja suunnittelemaan koulun toimintaa.

Linkit

- Ohjeet
 - <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/ohje-perusopetuksen-uskonnon-ja-elamankatsomustiedon-opetuksen-seka>
 - <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/ohje-uskonnon-ja-elamankatsomustiedon-opetuksen-jarjestamisesta>
 - <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/ohje-yhteisista-juhlista-ja-uskonnollisista-tilaisuuksista>
- Katsomusaineiden opetuksen järjestämisen vaihtoehdot –tukimateriaali:
<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/katsomusaineiden-opetuksen-jarjestaminen>